

BOJAN BALKOVEC

MAKEDONIJA IN MAKEDONCI V SLOVENSKIH UČNIH NACRTIH OD LETA 1918 DALJE

MACEDONIA AND MACEDONIANS IN SLOVENIAN CURRICULA AFTER 1918

Izvleček

Pričujoči članek prikazuje prisotnost Makedonije v učnih načrtih zgodovine za osnovne in srednje šole v Sloveniji. Nekaj prostora je namenjenega tudi študijskim načrtom na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Ne smemo pa pozabiti, da so učni načrti najpomembnejši element v zvezi s poučevanjem. Še največja neznanka, ki pa ima v praksi zagotovo zelo pomembno vlogo, je delo učitelja v razredu. Tega elementa za nazaj ni mogoče analizirati.

Ključne besede: učni načrti, osnovna šola, srednja šola, Makedonija, Makedonci.

Abstract

The present article demonstrates the presence of Macedonia in history curricula for elementary and secondary schools in Slovenia. A part of the article researches programmes at the History Department at the Faculty of Arts in Ljubljana. We have to keep in mind that curricula are the most important element in regard to teaching, whereas the biggest mystery, which surely plays an important part in practice, is the work of the teacher in the class. Unfortunately, this element cannot be analysed for the past.

Keywords: curricula, elementary school, secondary school, Macedonia, Macedonians.

MAKEDONIJA IN MAKEDONCI V SLOVENSkih UČNIH NAČRTIH OD LETA 1918 DALJE

Uvod

Skoraj tri četrtine dvajsetega stoletja smo bili Slovenci in Makedonci del iste države. Skupna domovina je šla skozi različne faze razvoja. Te faze so imele različne vplive tudi na šolstvo na vseh stopnjah šolskega sistema. V osnovni lahko ločimo dve večji dobi. Ti dve dobi sovpadata z delitvijo na predvojno in povojno obdobje, na čas Kraljevine SHS oz. Jugoslavije in na socialistično Jugoslavijo. Nazadnje sledi še čas po razpadu skupne domovine in razvoja samostojnih Makedonije in Slovenije.

Zgodovina ima kot šolski predmet velikanski vpliv na ustvarjanje učenčevega odnosa do preteklosti, ustvarjanja nacionalne zavesti in je pogosto merilo za vrednotenje drugih. Okoliščine, ko lahko različne sile kot npr. država, stranke in še kdo, vpliva na sistem poučevanja zgodovine, omogočajo, da postane poučevanje zgodovine sredstvo za širjenje ali krepitev ideoloških pogledov države ali stranke.

V prvih dveh obdobjih je bilo poučevanje zgodovine v Makedoniji in Sloveniji podrejeno istim ciljem. V prvi Jugoslaviji je bila uporabljena kot sredstvo poudarjanja in krepitev nacionalnega unitarizma in centralizma. V drugi Jugoslaviji je bila sredstvo za popularizacijo razumevanja zgodovinskih dogodkov kot spopadov različnih razredov skozi vsa zgodovinska obdobja. Drug pomemben element je bilo poudarjanje, da je (bila) socialistična Jugoslavija zadnji stadij v boju jugoslovanskih narodov za nacionalno, gospodarsko, kulturno, socialno in še kakšno svobodo ter samostojnost. Ni potrebno poudarjati, da je bil šolski sistem ves čas pod nadzorom komunistične partije. Tega ne zameglijo niti trditve, da je bil nadzor v interesu vladajočega delavskega razreda.

Po letu 1991 se je slovenski šolski sistem osvobodil političnih vplivov in pritiskov. Učni načrti so se očistili dominacije politične zgodovine. Člani pripravljalnih skupin za učne načrte so neodvisni strokovnjaki in učitelji. Člani so strokovnjaki z različnih področij šolstva od učiteljev v osnovnih in srednjih šolah, univerzitetnih učiteljev, do raziskovalcev.

Skoraj vsa dvajseta leta prejšnjega stoletja je bil šolski sistem v Kraljevini SHS nespremenjen. Nov zakon je bil sprejet leta 1929. Sloveniji so do leta 1924 uporabljali prirejene avstrijske učne načrte. Med te priredbe lahko štejemo npr. uredbo Ministrstva za uk in bogočastje z dne 26. oktobra 1920, kjer je bilo zapovedano poučevanje zgodovine Slovencev, Hrvatov in Srbov v višjih razredih osnovnih šol.¹ V praksi je to pomenilo, da so se učenci v Sloveniji in na Hrvaškem učili o srbski zgodovini.

Po drugi svetovni vojni so do sredine petdesetih let izvedli več reform, katerih cilj je bil povezan z uvajanjem osemletne osnovne šole. V drugem delu reforme so skušali poenotiti poklicno izobraževanje. Gimnazija je postala splošna štiriletna srednja šola.²

V Sloveniji je bila v devetdesetih letih izpeljana šolska reforma. Povezana je bila tako z razpadom Jugoslavije, kot s spreminjanjem napak iz reform v sedemdesetih in osemdesetih letih. Poleg vsebinske reforme pouka zgodovine se je spremenil tudi obseg ur predmeta. Namesto prejšnjega poučevanja od 6. do 8. razreda v osemletni OŠ, je zgodovina sedaj predmet od 6. do 9. razreda. Povečalo se je tudi število ur predmeta.

Makedonija kot politični in etnični pojem najdemo v dveh oblikah. Prvi primer je antična Makedonija. Druga vrsta pojavljanja je Makedonija kot geografski prostor, kjer

1 Momčilo Zečević, Prosvetna politika u Sloveniji 1918–1929 i razvoj nacionalne misli, v: Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, XXII, 1982, str. 142.

2 O šolskih reformah po drugi svetovni vojni glej več v: Aleš Gabrič, Šolska reforma 1953–1963, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2006, 302 str.

živijo Slovani, ki jih danes poznamo kot Makedonce. Prispevek sem osredotočil na drugo razumevanje Makedonije. Analiziral sem učne načrte in se osredotočil na čas od sredine 1. tisočletja, ko to področje naselijo Slovani, do današnjih dni.

Učni načrti: Med obema vojnama

Kot vemo so bili v skladu z idejo unitarizma Srbi, Hrvati in Slovenci tri plemena enega naroda. Ustava ni omenjala Makedoncev. V vsakdanji praksi se je uporabljal izraz Južna Srbija. To so bila ozemlja, ki jih je Srbija pridobila po balkanskih vojnah. Omenjeno neprepoznavanje Makedonije vidimo tudi v učnih načrtih. V učnem načrtu (Nastavni plan) beremo, da je smoter učenja zgodovine: *Spoznavanje preteklosti Srbov, Hrvatov in Slovencev. Buditev nacionalnih in patrijotskih čustev.*³ Še bolj natančno je to zapisano v Začasnem učnem načrtu in programu za višjo narodno šolo v Kraljevini Jugoslaviji. »Smoter zgodovinskemu pouku je izobrazba dece za dobre člane naroda na ta način, da jih vpelje v narodno prošlost in razvoj kulturnih odnosov ter nalog sedanjosti. Zgodovina z narodnim jezikom in zemljepisjem domovine so učni predmeti za razvijanje nacionalne zavesti in ponosa ...« Naloga teh t.i. nacionalne skupine predmetov je »vzbuditi v učencih zavest o našem državnem in narodnem edinstvu, zavest o nedeljivi jugoslovanski naciji in jugoslovanski ideologiji.«⁴

Smoter: Smoter zgodovinskemu pouku je izobrazba dece za dobre člane naroda na ta način, da jih vpelje v narodno prošlost in razvoj kulturnih odnosov ter nalog sedanjosti.

Zgodovina z narodnim jezikom in zemljepisjem domovine so učni predmeti za razvijanje nacionalne zavesti in ponosa; ti učni predmeti morajo biti središče vseh ostalih učnih predmetov in oziraje se na nje se morajo upravljati ostali predmeti. Na njih se mora izvajati načelo koncentracije pouka. Naloga narodne šole po zakonu o narodnih šolah od 5. decembra 1929. sloni ponajveč na nacionalni skupini predmetov, ki najbolj odgovarja nalogam, kakor jih predpisuje narodnimi šolam § 1. zakona o narodnih šolah. Nacionalna skupina predmetov mora vzbuditi v učencih zavest o našem državnem in narodnem edinstvu, zavest o nedeljivi jugoslovanski naciji in jugoslovanski ideologiji vobče, v skladu z omenjenim paragrafom.

Vir 1: Začasni učni načrt in program za višjo narodno šolo v kraljevini Jugoslaviji, Učiteljska tiskarna, Ljubljana 1932, str. 9

Vsebina učnega načrta je bila nanizana v poglavjih, ki so bila povezana z dogodki kot. npr. bitke, vojne ali na osebe. Ti, recimo jim temeljni kamni, so bili središče zgodovine oz. zgodbe, ki so jo morali posredovati učencem. Na nek način je bil ta seznam v nasprotju s pripombo na koncu seznama. »Pri zgodovinskem pouku se je treba varovati tega, da bi se učenci preobkladali z mnogimi imeni, letnicami in manj pomembnimi podrobnostmi zgodovinskih dogodkov. Glavna važnost gre vzgojni strani in poudarjati je treba skupne vezi med Srbi, Hrvati in Slovenci.«⁵ Očitno je bila odgovornost učitelja velika, ker velja za vsa obdobja. Res pa je, da učni načrt ni bil tako podroben, kot je danes.

3 Učni načrt (Nastavni program) za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd 1926, str. 12.

4 Začasni učni načrt in program za višjo narodno šolo v kraljevini Jugoslaviji, Učiteljska tiskarna, Ljubljana 1932, str. 9 in 10.

5 Začasni učni program za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uprava Uradnega lista ljubljanske in mariborske oblasti, Ljubljana 1928, str. 9.

Pripomba: Pri zgodovinskem pouku se je treba varovati tega, da bi se učenci preobkladali z mnogimi letnicami in manj pomembnimi podrobnostmi zgodovinskih dogodkov. Glavna važnost gre vzgojni strani in poudarjati je treba skupne vezi med Srbi, Hrvati in Slovenci.

Vir 2: Začasni učni program za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uprava Uradnega lista ljubljanske in mariborske oblasti, Ljubljana 1928, str. 9

Zgodovina je bila predmet v 3. in 4. razredu.⁶ Samo na enem mestu lahko slutimo omenjanje Makedonije. To je bilo poglavje o slovanski naselitvi Balkanskega polotoka. V vseh ostalih poglavjih se omenjajo le Srbi, Hrvati in Slovenci in na enem mestu črnogorski vladarji Petrovići. Geografski pojem Makedonija je zapisan kot Macedonija v poglavju o osvobajanju v 19. in 20. stoletju.⁷ V Začasnem učnem načrtu za višje razrede osnovnih šol ni bilo niti takšne omembe.⁸

Tudi v srednjih šolah je bil položaj podoben. V učnem načrtu in navodilih se Makedonija in Makedonci omenjajo le nekajkrat.⁹ V gimnazijah so imeli dijaki zgodovino 2–3 ure zgodovine na teden.¹⁰ Prvi stik z Makedonskimi Slovani so imeli dijaki v tretjem razredu ob temi Sv. Ciril in Metod, Makedonski Slovani v času Samuela (*Mačedonski Slovani pod Samuilom*) in nazadnje pri temi o Srbiji pod Štefanom Dečanskim in spopadi za dolino Vardarja.¹¹ S podobnimi poglavji so se srečali znova v 6. razredu, ko so omenjali pokristjanjevanje.¹² Slovansko prebivalstvo je bilo označevano kot Makedonski Slovani za razliko od uporabe oznak Srbi, Hrvati in Slovenci.¹³

Prve Jugoslovenske države i pokrštavanje. Jugoslovenske kneževine kod Slovenaca; kod Hrvata; kod Srba; kod Bulgara (do propasti); kod Mačedonskih Slovena. Kraljevine: kod Hrvata – kod Srba. Unutrašnje uređenje kod Hrvata i kod Srba.

Vir 3: Programi i metodska uputstva za rad u srednjim školama, Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1936, str. 169

V kasnejših stoletjih Makedonije ne najdemo vse do 8. letnika gimnazije. Tu je bilo poglavje z zelo poudarjenim makedonskim naslovom: Makedonsko vprašanje. Učna enota je zajemala Balkanske vojne, Solunsko fronto in prvo svetovno vojno.¹⁴

6 Učni načrt (Nastavni program) za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd 1926.

7 Prav tam, str. 13.

8 Začasni učni program za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uprava Uradnega lista ljubljanske in mariborske oblasti, Ljubljana 1928.

9 Programi i metodska uputstva za rad u srednjim školama, Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1936.

10 Prav tam, str. 30–32.

11 Prav tam, str. 162, 163.

12 Prav tam, str. 168.

13 Prav tam, str. 169.

14 Prav tam, str. 169.

Druga Jugoslavija

Konec druge svetovne vojne je v Jugoslaviji prinesel veliko sprememb, ki so se odsevale tudi v šolstvu. Poleti 1945 je bila najpomembnejša naloga urediti vse potrebno za obnovitev pouka. V času vojne so šole delovale v oteženih okoliščinah, ponekod so bile tudi zaprte. Tiste, ki so delovale, so bile tako na okupiranem območju kot tudi na osvobojenih ozemljih.¹⁵ Po vojni je bilo sprejetih veliko začasnih ukrepov, ki so veljali le krajši čas.¹⁶ Najrazličnejše reforme so se končale do sredine petdesetih let. Temelj šolskega sistema je postala obvezna osemletna osnovna šola. Sledilo je šolanje na srednjih šolah, ki je trajalo od dve do štiri leta. V OŠ je bila zgodovina predmet v 6., 7. in 8. razredu, v gimnaziji v vseh štirih letnikih. Tako v OŠ, kot v gimnaziji sta učna načrta zajemala nacionalno in občo zgodovino. Razlika je bila v razmerju. V OŠ je bil večji delež nacionalne zgodovine in v srednji šoli na občni zgodovini. Že bežen pogled na učne načrte v prvi in drugi Jugoslaviji pokaže, da so bili Makedonci oz. Makedonija v drugi Jugoslaviji prisotni v večjem obsegu. Makedonci so bili kot narod postavljeni na enako mesto kot ostali jugoslovanski narodi. Seveda je bil vsepovsod prisoten duh boja za narodov prepород in medrazredni boj. V prvih povojnih letih so tudi naslovi tem poetični in vsebujejo izraze o razredni borbi. Primer takšne teme je npr. Makedonski narod v okovih.¹⁷

Ugotovimo lahko, da se Makedonci v povojnih učnih načrtih pojavljajo v podobnih temah, kot v stari Jugoslaviji. Najpogosteje je drugačen le naslov teme. Tako se ponovno pojavljajo ob temah o naseljevanju Slovanov na Balkanski polotok, Makedonija pod carjem Samuelom, položaj v Makedoniji konec 19. stol., Ilindenski upor in nekaj stavkov o Makedoniji v drugi svetovni vojni.¹⁸

Nekako lahko predvidevamo, da so imeli učitelji dovolj možnosti, da so mogli poudariti še kaj več. K temu nas napeljuje učni načrt za učiteljske šole. Tam so bile teme podrobneje razdelane. Npr. v temi Ustanovitev države makedonskih Slovanov so bili naslednji poudarki: bogomilska cerkev kot socialno in politično gibanje, vzpon makedonskih Slovanov v drugi polovici 10. stoletja, Samuel in ustanovitev samostojne države, imperij, partiharhat in širjenje države, poraz pri Belasici, bizantinska oblast, upori v 11. stoletju, Petar Deljan in Đorđe Vojteh. Podobno podrobna so bila poglavja o Ilindenski vstaji in Goce Delčevu. Samo v učnem načrtu za učiteljske šole se omenjata brata Miladinov.¹⁹

-
- 15 Začasni učni načrt za 1., 2., 3. in 4. razred nižje osnovne šole in za 1., 2., 3. in 4. razred višje osnovne šole, Predsedstvo SNOS, Oddelek za šolstvo, Na položaju, 1944.
 - 16 Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945–1946, Ministrstvo za prosveto; Začasni učni načrt za višje osnovne šole, Državna založba Slovenije 1946; Spremembe v učnem načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47, Državna založba Slovenija 1946.
 - 17 Spremembe k učnem načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47, Državna založba Slovenije. Ljubljana, 1946, str. 22. Predmetnik in učni načrt za večerne delavske gimnazije za šolsko leto 1947/48 in Vestnik Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije, letnik II, številka 13, str. 6. Učni načrt za osnovne šole, nižje razrede sedemletk in višje osnovne šole, Ljubljana 1948, str. 23 in 24.
 - 18 Učni načrt za osnovne šole, nižje razrede sedemletk in višje osnovne šole, Ljubljana 1948, str. 23 in 24.
 - 19 Nastavni plan i program za učiteljske škole, Izdanje Ministarstva za nauku i kulturu FNRJ, Beograd, 1949, str. 64, 65, 66, 68, 70 in 72.

Jugoslovanske dežele pred prvo svetovno vojno; prevrat v Srbiji 1903 in nastanek meščanske demokracije in parlamentarizma; krepitev buržoazije; razvoj industrije in bančništva; boj med srbskimi in bolgarskimi vladarji in vladajočimi klikami za Makedonijo; makedonski narod v borbi za svobodo, VMRO, Ilindanska vstaja, borba proti vladarskemu absolutizmu v Črni gori; Khuenova vlada na Hrvaškem; srbsko-hrvatska koalicija; hrvatsko kmečko gibanje; aneksija Hosne in Hercegovine; socialno demokratska stranka na Slovenskem; Krek; balkanske vojne; mladinska gibanja v jugoslovanskih deželah; težnje za osvoboditev ter zedinjenje (Ivan Cankar).

Vir 4: Predmetnik in učni načrt za večerne delavske gimnazije za šolsko leto 1947/48 in Vestnik Ministrstva za prosveto Ljudska republike Slovenije, letnik II, številka 13, str. 6

h) Narodni preporod makedonskega naroda. Agrarni položaj makedonske raje pod feudalnim spahiskim sistemom. Prelaz na beglučki sistem i pojačana eksploatacija naroda. Razvitak manufakture i trgovine; porast buržoazije. Panjelinističke aspiracije na Makedoniju. Počeci kulturnog preporoda u prvoj polovini XIX veka; otvarjanje verskih škola; stvaranje crkvene književnosti na narodnom jeziku; interes za narodne umotvorine (braća Miladinovi). (1 čas).

Vir 5: Nastavni plan i program za učiteljske škole, Izdanje Ministarstva za nauku i kulturu FNRJ, Beograd, 1949, str. 68

V nekaj primerih je makedonska zgodovina omenjena v okviru srbske. To se nanaša predvsem na poglavja iz srednjeveške zgodovine, npr. razdelek *Srbija in Makedonija pod Nemanjići* ali *Razpad srbske fevdalne države*.²⁰

Po uvedbi devetletne OŠ je zgodovina predmet od 6. do 9. razreda. V 6. razredu se učenci srečajo z nekaterimi vprašanji zgodovine kot znanosti npr. o vrstah virov. V 7. razredu začnejo s spoznavanjem zgodovinskih obdobj. Prvi stik s Slovani v Makedoniji je v poglavju Evropa po propadu Rimskega imperija. Sledi premor vse do turških osvajanj na Balkanu. Tu se omenja turška postopna zasedba Balkana in v tem okviru tudi Makedonije. V kasnejših obdobjih Makedonije v osnovnošolskem učnem načrtu ne zasledimo.²¹

V gimnazijskih učnih načrtih je Makedonija omenjena večkrat. Dijaki se seznanijo še s položajem na Balkanu na začetku 19. stoletja, z dvigovanjem narodne zavesti med južnimi Slovani sredi 19. stoletja. Posebna tema je Balkan in vzhodno vprašanje do konca 19. in začetka 20. stoletja. Vse to so teme v tretjem letniku gimnazije. V četrtem letniku je Makedonija omenjena kot del Kraljevine SHS. Omenja se tudi pri reševanju jugoslovanske krize v osemdesetih letih in razpadu Jugoslavije leta 1991.²² Z zadnjimi spremembami z uvedbo obveznih in izbirnih tem v gimnazije se je omenjanje Makedonije še bolj skrčilo.²³

Od samega začetka je Makedonija vključena v študij zgodovine na ljubljanski univerzi. Največji delež informacij so študentje dobili v času socialistične Jugoslavije, ko je bila

20 Gimnazija, Gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta, Zavod za napredek šolstva SR Slovenije, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1964, str. 20 in Učni načrt za gimnazije, nižje gimnazije in višje razrede sedemletk, Ministrstvo za prosveto LR Slovenije, Ljubljana 1948, str. 103.

21 Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Zgodovina, Ministrstvo za šolstvo znanost in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 2000.

22 Učni načrt za zgodovino v gimnaziji, modul 280 ur, 1998, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/gimnazija/gimnazija/zgodo_280.html (12. 12. 2010).

23 Prav tam.

makedonska zgodovina vključena v sklop Zgodovina jugoslovanskih narodov, ki se je izvajala s predavanji in seminarji.²⁴

Zaključek

Učni načrt je kompromis, ki odgovarja na nekaj vprašanj: kolikor ur pouka zgodovine je v posameznem razredu; kakšno je razmerje med zgodovino domačega okolja in zgodovino drugih držav, kultur ali civilizacij; katere vsebine iz zgodovine drugih držav, sosedov, zgodovine tistih, ki so pomembno vplivali na razvoj človeštva, vključiti in katere ne. Kljub upoštevanju vseh teh elementov, ki so elementi učnega načrta, sem kot zgodovinar lahko razočaran, kako malo o razvoju človeške družbe lahko ponudimo učencem. Enako razočaranje velja tudi za poznavanje makedonske zgodovine med Slovenci.

Viri in literatura

- Gabrič Aleš, Šolska reforma 1953–1963, INZ, Ljubljana 2006.
- Gimnazija, Gradivo za sestavo predmetnika in učnega načrta, Zavod za napredek šolstva SR Slovenije, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1964.
- Nastavni plan i program za I., II., III. in IV. razred građanskih škola u Kraljevini Jugoslaviji, Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1936.
- Nastavni plan i program za učiteljske škole, Izdanje Ministarstva za nauku i kulturu FNRJ, Beograd 1949.
- Predmetnik in učni načrt za večerne delavske gimnazije za šolsko leto 1947/48 in Vestnik Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije, letnik II, številka 13, str. 6.
- Programi i metodska uputstva za rad u srednjim školama, Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1936.
- Spremembe k učnemu načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47, DZS, Ljubljana 1946.
- Učni načrt (Nastavni program) za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd 1926.
- Učni načrt za gimnazije, nižje gimnazije in višje razrede sedemletk, Ministrstvo za prosveto LR Slovenije, Ljubljana 1948.
- Učni načrt za osnovne šole, nižje razrede sedemletk in višje osnovne šole, Ljubljana 1948.
- Učni načrt za zgodovino v gimnaziji, modul 280 ur, 1998, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/gimnazija/gimnazija/zgodo_280.html (12. 12. 2010).
- Učni načrt za zgodovino v gimnaziji, modul 280 ur, 2008, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/ucni_nacrti/UN_ZGODOVINA_280_UR_gimn.pdf (12. 12. 2010).
- Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Zgodovina, Ministrstvo za šolstvo znanost in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 2000.
- Voje Ignacij, Oddelek za zgodovino, v: Zbornik Filozofska fakultete 1919–1999, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1999, str. 79–88.
- Voje Ignacij, Predgovor, v: Oddelek za zgodovino 1920–2000 ob osemdesetletnici, Ljubljana 2000, str. 5–20.

²⁴ Ignacij Voje, Oddelek za zgodovino, v: Zbornik Filozofska fakultete 1919–1999, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1999, str. 79–88; isti, Predgovor, v: Oddelek za zgodovino 1920–2000 ob osemdesetletnici, Ljubljana 2000, str. 5–20.

- Začasni učni načrt in program za višjo narodno šolo v kraljevini Jugoslaviji, Učiteljska tiskarna, Ljubljana 1932.
- Začasni učni načrt na gimnazijah in klasičnih gimnazijah Slovenije za šolsko leto 1945–1946, Ministrstvo za prosveto, Oddelek za srednje šole.
- Začasni učni načrt za 1., 2., 3. in 4. razred nižje osnovne šole in za 1., 2., 3. in 4. razred višje osnovne šole, Predsedstvo SNOS, Oddelek za šolstvo, Na položaju, 1944.
- Začasni učni načrt za višje osnovne šole, DZS, Ljubljana 1946.
- Začasni učni program za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uprava Uradnega lista ljubljanske in mariborske oblasti, Ljubljana 1928.
- Zečević Momčilo, Prosvetna politika u Sloveniji 1918–1929 i razvoj nacionalne misli, v: Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, XXII, 1982, str. 135–150.